

Simültane çeviri yılları

1984 Nisan

Festivalin otuzuncu yılında benimle yapılan söyleşilerde en çok sorulan soru: “Kuruluş yıllarında en zor olan neydi?”

Bu sorunun yanıtı hiç kuşkusuz, “Simültane çeviri”ydi.

1982’de Konak’ta yapılan film haftasında Vecdi Sayar ile Yavuzer Çetinkaya ellerinde mikrofonla salona çeviri yaptıkları zaman, çeviri sadece bir hafta süreyle ve altı film için yapıldığından o yıl salonda tepkilerin çok olduğunu sanmıyorum.

Sinema Günleri ‘83’te yaşadıklarımızın bir bölümünü kısaca yukarıda anlattım. O yıl çalıştığımız çevirmen ekibi bir sonraki yıl haklı gerekçelerle bizimle çalışmak istemedi. Başka bir çözüm bularak yola devam etmek zorundaydık.

Sinema Günleri ‘84’ün çeviri çalışmaları için bir önceki yıl ücrette anlaşamadığımız diğer ekiple yeniden masaya oturduk. Ben bu vesileyle, bu alanda çalışmaya yeni başlamış genç ekibin yöneticileri olan Belgin Dölay, Zeynep Bekdik ve Hasan Akbelen’le tanıştım. Boğaziçi Üniversitesi’nde simültane çeviri dersi vermeye başladıkları yılı. 1987’de ilk mezunlarını verdiler ve aynı yıl şirketleri Enterkon’u kurdular.

Belgin ve Zeynep bütün şıklık ve zarafetleri, pozitif enerjileri ve genç çevirmen ekibi ile on yıl boyunca festival ailesinin ayrılmaz bir parçası oldular. Ekibin başarılı çevirmeni Hasan Akbelen’le çalışmamız ne yazık ki Hasan’ın sağlık nedenleri yüzünden uzun sürmedi, ikinci yıldan sonra aramızdan ayrıldı.

Çevirmenler festivalde filmlerin sansür heyetine gösterildiği tarihlerde çalışmaya başlayarak son güne kadar en az bizim kadar yoruldu, emek verdiler, düzenleyiciler kadar hırpalandılar ve festivalin heyecanını bizler kadar içtenlikle yaşadılar.

Anında çeviri, İstanbul Film Festivali'nin en çok tartışılan konularından biri

Her izleyiciye bir kulaklık

Anında çeviri yapan uzmanlar da artık "her izleyiciye bir kulaklık" yönteminin zamanının geldiği kanısındalar. Yurt dışında uygulanan, perdenin altına ışıklı altyazı bandı yerleştirme yöntemi de bir seçenek.

ANNA TURAY

Her film festivalinde olduğu gibi İstanbul Film Festivali'nde pek çok sürpriz yaşandı. Ve her yıl olduğu gibi, bu yıl da İstanbul Film Festivali'nin en çok tartışılan konularından biri "anında çeviri" sorumuydu.

Festival programını ABD'den Burkino Faso'ya, Çin'den Kanada'ya, çeşitli ülkelerden, değişik dünya dillerinden filmler oluşturuyor. Ancak gelen bu filmlerin üzerine alt yazı konulması ya da dublaj yapılması yasak. Özgün dilleriyle anlaşılması olanaksız filmler için İngilizce, Fransızca, Almanca gibi "ana" dillerden alt yazıları da olsa, herkesin yabancı dil bilmediği göz önüne alınarak, bazı sahnelerde anında çeviri yapılıyor. Çeviri, festivali daha geniş kitlelere ulaştırabilmek için şimdiki olanaklı tek yöntem. Ancak perdede akin-yiden görünen-

GÜNDE 15 FİLMDE ANINDA ÇEVİRİ — Belgin Dölay (solda) festivalde 8 yıldır anında çeviri yapıyor. Türkiye Konferans Tercümanları Derneği Başkan Yardımcısı Zeynep Bekdik de (sağda) her şeyden önce daha "programlı" bir sistem istediklerini söylüyor. 15 günlük şenlik boyunca 20 çevirmen her gün ortalama 15 filmde çeviri yapıyor. (Fotograf: Yıldız Üçok)

ve'de bunu yapmanın zamanı geldiği" kanısındalar. Çünkü onlar da gelenekleşen yöntemde en az izleyiciler kadar rahatsız. Belgin Dölay bunlardan biri. Tam 8 yıldır festivalde çeviri yapıyor Dölay. Aynı zamanda Türkiye Konferans Tercümanları Derneği'nin genel sekreteri ve Boğaziçi Uni-

mutlaka daha farklı, her şeyden önce daha "programlı" bir sistem istediklerini söylüyor.

Zeynep Bekdik ve Belgin Dölay 15 günlük festival süresince her gün ortalama 15 filmde çeviri yapan yaklaşık 20 çevirmen adına yakınlıklarını sıralıyorlar.

Çevirmenler de rahatsızlık duymuyorlar. Tıpkı merakla beklediği filmi yerine bir başkasıyla karşılanan ya da alt yazısız çıktığı için filmde hiçbir şey anlamayan izleyici gibi hazırlandığı filmi son anda getireceğini öğrenen ya da çevirisini yapacağı filmi yalnızca iki saat önce izleyebilen çevirmen

1984'ten itibaren simültane çevirileri üstlenen Enterkon ekibinin çalışmaları basına yansıyor. 10 yıl boyunca koordinatörlük yapan Belgin Dölay ile Zeynep Bekdik'in emekleri unutulmaz.

Yabancı dilde yapılan herhangi bir düzenlemede katılımcıların her dili bilmeleri mümkün olmadığından simültane (anında) çeviri sistemi uygulanır. Teknik anlamda bunu yapabilmek için dinleyicilerin göremeyeceği bir yere çevirmen kabinleri kurulur. Dinleyiciler de kulaklık sağlanır.

Bunun dışında, çevirmenlerin yeryüzünde yapılan her konferansın içeriğini ve kendine özgü terminolojisini bilmeleri mümkün olmadığından, konuyla ilgili metinler onlara konferans öncesi sağlanır ki, önceden hazırlıklarını yapabilsinler.

En basit yaklaşımla işin özü budur.

Biz bu sıraladığım zorunlu teknik sorumlulukların hiçbirini yerine getiremedik.

Sinemalarda kabin kurmak için uygun yer yoktu. Kabin yerine izleyicilerin oturduğu koltukların dibine sıkıştırılabildiğimiz, çevirmenlerin notlarını koyabilecekleri birer küçük masa ve sandalye verebiliyorduk.

Sinema salonlarında koltuk kapasitesi altı yüz ila bin iki yüz arası değişiyordu. O yıllarda bütün ülkede sadece beş yüz tane

kulaklık olduğu ve bütün seansların hepsinin dolu geçtiği düşünülünce bütün izleyicilere kulaklık sağlamanın mümkün olmadığı görülür.

Metinleri, yani filmlerin diyalog ya da altyazı listelerini ilk yıllarda çok az sağlayabiliyorduk. Bu bizim dışımızda gelişen bir durumu çünkü filmleri bize gönderen yapımçı şirketler istediğimiz tanıtım malzemesini hep eksik gönderiyordu. Özetle, çevirmenlerin işlerini iyi yapabilmeleri için profesyonel anlamda bizden talep ettikleri hiçbir koşulu sağlayamıyorduk.

Başka seçenek olmadığı için uygulamak zorunda kaldığımız bu sistem, filmin oluşumunda büyük önem taşıyan ses bandını katletme üzerine kuruluydu. Sesle salona yapılan çeviriyi izleyicinin duyup anlayabilmesi için yönetmenin bin bir emekle çalışıp hazırladığı sesi kısıp çevirmenin sesini salona yükselterek veriyorduk.

Sinematek yıllarında bunlar yapılmazdı. İzleyiciye filmin özeti verilir, izleyici de şayet yabancı dil bilmiyorsa, konuyu özetten takip ederek ve de olay çıkarmadan filmi izlemeyi ve anladığı kadarıyla yetinmeyi kabul ederdi.

Ama festival izleyicisi Sinematek izleyicisi değildi. Üstelik bizim izleyicimiz nedense her şeyi dünyanın en zengin ve teknolojik açıdan en gelişmiş ülkesinde yaşıyormuş gibi talep ediyordu.

Cannes Festivali'nde üç bin koltuk kapasiteli büyük salonda koltuklara yerleştirilmiş kulaklıklar bulunur. Her gün binlerce izleyici hiç sorun yaşamadan filmi farklı dillerde simültane çeviri yoluyla dinleyip anlayabilir. Ama biz festivalimizi Cannes'da değil, İstanbul'da düzenliyorduk. Maalesef koşullarımız bir film festivalini uluslararası düzeyde hakıyla gerçekleştirebilmek için çok yetersizdi.

Belgin Dölay'la ilk tanıştığımda yukarıda sıraladığım koşullarımızı bütün açık sözlülüğümle onunla paylaştım. Önceden malzeme sağlayabilme konusunda elimizden gelen gayreti göstereceğimizi söyledim.

Sinemayı sevdiği için bu çalışmanın koordinasyonunu Belgin Dölay üstlenmişti. Belgin her yıl festival başlamadan büyük şemalar yapar, elindeki çevirmenlerin isimlerini, bildikleri dilleri ve çevirisini yapacağı filmlerin seanslarını bu şemalara yerleştirerek çalışmasına başlardı.

O yıllarda sorunların başında iletişim geliyordu. Birine acilen ulaşabilmek için telefon edecek bir yer bulmak dahi zordu. Oysa adından da anlaşılacağı gibi koordinatörün temel görevi çevirmenler arasında iletişimin sürekliliğini sağlamaktı.

Çevirmenlerin uzmanlık alanı genelde düz bir ifadeyle yaptıkları konferans çevirileriydi. Ama film çevirisinde durum biraz kişiselleşiyor ve “inisiyatif” kullanıyorlardı. Az sayıda olmakla birlikte aralarında filmde gördüğü duyguyu canlandırmak isteyen çevirmen çıkabiliyordu. Öyle durumlarda da izleyici tepki veriyordu.

Ekibin genel koordinatörü olarak Belgin Dölay çevirmenlere “duygu aktarmaya çalışmadan” filmi çevirme talimatını veriyordu ama işin gerisi de tamamen çevirmenin duyarlılığına ve uygulama yeteneğine kalıyordu.

Sadece Emek Sineması’nda üst balkonda kabine benzer kapalı bir yerde çalışıyorlardı. Onun dışındaki bütün sinemalarda izleyiciyle iç içe olmaları, çalışmalarını daha da zorlaştırıyordu.

Politik içerikli filmlerden birinde film ara verdiğinde yakın bir arkadaşım bir gün üzerime yürüdü: “Hülya bu böyle söylenmez, sansür yaptırıyorsunuz!”.

Bir ömür boyu sansürle mücadele eden biri olarak bu haksız eleştiriye başkaldırdığımı hatırlıyorum.

Hayır, politik gerekçelerle “çevirmenlerin çalışmalarına” hiçbir zaman müdahalede bulunmadık.

Amerikan filmlerinde çok küfür edildiğinde ya da açık saçık konuşmalar geçtiğinde kadın çevirmenlerin büyük bir bölümü sıkıntı yaşardı. Küfürü olanca “doğallığıyla” söylemeyi başaran çevirmen ise kimi izleyici tarafından “ayıplanarak” bazen çok sert eleştirilirdi.

O yıllarda sinemalarda çıkan sorunları vakıf adına takip etmeleri için genç koordinatörler görevlendirirdik. Çeviriyle ilgili teknik takipten onlar sorumluydu. Ama hepsi genç öğrencilerdi. Hepsinden aynı duyarlılığı beklemek doğru değildi. Kimisi filmin sesini fazla kıstırdı, salonda sadece çevirmenin sesi duyulurdu. Kimisi de çok az kıstırdı, filmle çevirmenin sesi birbirine karışır ve hiçbir şey anlaşılmazdı. Tam bir kakafoni!

En az sorun filmin sesinin doğru ölçüde kısıldığı ve çeviri yapan kişinin ses tonunun da yumuşak olduğu zamanlarda çıkardı.

Enterkon ekibinin genç çevirmenleri o yıllarda çalışmaları-

nı çok içten bir gayret göstererek yaptılar. Bizim onlara metin sağlayamadığımız zamanlarda ki genelde de pek sağlayamadık, kendi gayretleriyle önceden konuyla ilgili metinler bulup çalışırlardı.

Salonda mikrofonla ve yüksek sesle yapılan bu çeviriye çok itiraz eden ve İngilizce bilen izleyiciler için 21.30 seanslarında çeviri yapmama kararı aldık ve uyguladık.

Onda da farklı sorunlar çıkardı.

Bir defasında film İngilizce altyazılı beklendiği halde İtalyanca özgün dilinde altyazısız gelmişti. İzleyici genelde İtalyanca bilmediği ve filmi anlamak isteyeceği için kendi kuralımızı çiğneyerek çeviri koyduk ve kıyamet koptu.

İzleyicilerin bir bölümü çeviri istemiyordu, bir bölümü ise diyalogları çok olan filmi anlamak istiyordu. Öyle zamanlarda ortalık savaş meydanına döner, izleyiciler tepkilerini ıslık çalarak verirdi.

Programımızda Bayan Rispoli sayesinde çok sayıda İtalyan filmi gösterirdik. Ama ekibin İvon Cerrahoglu dışında İtalyanca çeviri yapan elemanı yok denecek kadar azdı. İşin çok yoğunlaştığı bir dönemde Belgin "İtalyanca çevirmen" diye kıvrılırken aniden aklıma hem İtalyanca hem de Fransızca'yı çok iyi bilen Serra Yılmaz gelmiş, Belgin'e Serra'yı aramasını söylemişim. Bunu neden bu kadar geç akıl ettim diye iki arkadaşım da bana darılmışlar.

O tempoda her şeyi düşünebilmek o kadar zordu ki...

O vesileyle on parmağında on marifet olan Serra Yılmaz yaşamında yeni bir çalışma alanına el atmış ve uzun yıllar bizimle de çalışmıştı.

O günlerin genç çevirmeni Şehnaz Tahir Gürçağlar bugün Boğaziçi Üniversitesi'nde bir öğretim üyesi. Şehnaz'ın öğrencisi olan Hande Tekin festivaldeki simültane çeviri çalışmalarıyla ilgili bir tez hazırlamış. Bu çalışmada yıllar sonra çok ilginç öyküler karşıma çıktı.

O yıllarda eşcinsellik üzerine yapılan filmler çoğunlukla sansüre takılırdı, gösteremezdik. Stephen Frears'ın filmi *Benim Güzel Çamaşırhanem* de (My Beautiful Laundrette, 1985) bunlardan biriydi ve ben o yıl bu filmin, yaş sınırıyla dahi olsa, sansürden canını nasıl kurtardığımı hep merak etmiştim. Meğer bunu çevirmen Verda Kıvrak'a borçluymuşuz.

Benim Güzel Çamaşırhanem filminin yönetmeni Stephen Frears (ortada) ve konuğumuz Amerikalı yönetmen Jerry Shatzberg ile birlikte (2002).

Verda Kıvrak anlatıyor: “*Benim Güzel Çamaşırhanem* filminin sansür heyetine gösterileceği gün hasta numarası yaptım, filmi en sona bıraktık. Heyette filmleri izleyen adam da bana acıdı, filmi izlemedi, film de böylece geçmiş oldu. Sonradan sansürdeki asker üyenin ağzı açık kalmıştı, ‘Ben bunu nasıl geçirdim?’ diye.”

Aslında sansürün hışmına karşı çevirmenlerin festival düzenleyicilerine destek olmaları bir önceki yıl 1983’te başlamıştı. Bugünün usta oyuncusu Füsun Demirel o dönemde İtalya’daki sinema eğitiminden yeni dönmüştü. İtalyanca filmlerin çevirileri için beraber çalıştığımız ekibe dışarıdan destek veriyordu.

Füsun Demirel’in anlattıklarına kulak veriyoruz: “1983’te altı yıllık hasretten sonra ülkeme kesin dönüş yapmıştım. İtalyanca bilgimden ötürü sansür kuruluna yapılan çeviriler için görevlendirildim. Profesyonel değildim. Dünya görüşümden ötürü bu durumlara da çok tepkiliydim zaten. Filmleri izlerken, diyaloglar akarken siyasi bir içerik hissedersen hemen bir şey uyduruveriyordum. Ama sansür üyeleri ‘anarşist, terörist, sosyalist’ gibi daha evrensel sözcükleri hemen algılıyor, ‘durdurun filmi, başa sarın, burada terörist dedi, tam olarak çevir bize, ne diyor?’ diye beni sıkıştırıyorlardı.

Ve bir gün karşımıza Fellini’nin filmi çıkageldi: *Prova d’Orchestra*. Fellini’nin bir ülkedeki çoksesliliğin önemini ve

o seslilikte uyumlu bir ortaklık olmazsa o ülkeye faşizmin gelebileceği mesajını soyut bir dille anlattığı bir film. Kurul üyelerinin kafası karıştı. Film tam olarak anlamadıysa da aykırı bir söylem olduğu konusunda hemfikirler, “film sansürleyelim” dediler.

Aman Allahım benim ülkemde Fellini yasaklanacak. Bu benim için dayanılmaz bir durumdu, kendimi ortaya attım ve: ‘Bu film saçmalık ötesi bir şey. Fellini’yi ülkesinde kimse ciddiye almaz. Şimdi burada yasaklarsanız Avrupa’ya karşı da çok kötü bir imaj oluşur. Onun bu saçmalıklarını keşke ciddiye almasanız...’ dedim.

O yıl Sinema Günleri’nde Fellini’nin *Orkestra Provası* filmi özgürdü. 1983 baharında Fellini’yle birlikte ülkemizin demokrasi mücadelesine sessizce, minnacık bir katkı sağlamıştım. Kendimle gurur duydum.”

1984 yılına dönüyoruz, Enterkon’un yetkin çevirmenlerinden Bülent Boysan, Fred M. Mührer’in filmi *Yükseklik Ateşi* (Höhenfeuer, 1985) filminin sansürden nasıl geçtiğini anlatıyor: “Bir İsviçre filmi ensest vardı. Sansür heyetinden biri ‘yahu bunlar kardeş değil mi?’ dedi. Ben ne olduğunu biliyorum ama ‘Valla ben de anlamadım. Herhalde kardeş değildir, üvey kardeş olmalı bunlar’ dedim, böylece filmi sansürden kurtardık.”

Ekibin en deneyimli çevirmenlerinden Fatma Artunkal’ı dinliyoruz: “Sansür heyeti emniyetten filan insanlardı. Ben onlara da çeviri yaptım. Onlar seyrettikleri filmlerden fevkalade sıkılıyorlardı. Bir keresinde resmen bırakıp kaçtılar ve bana ‘Fatma Hanım, içinde Türkiye aleyhtarı ya da açık saçıklık olan bir şeyler olunca siz not edip bize söyleyin’ deyip sansür işini benim üstüme yıkıp gittiler.

İşin komiği ben orada hakkında bir sınıfın öbür sınıf üstünde bilmemesi için dava açılmış, 12 Eylül sanığıyım.”

Fatma, binbir emekle çalışıp getirdiğimiz filmlerin akıbetine karar veren sansür heyetindeki kimi üyelerin kültür düzeyini göstermek için bir Doğu Alman filmiyle ilgili başından geçen bir öyküyü aktarıyor: “Beethoven’le ilgili bir filmde Napolyon orduları ellerinde tricolor bayraklar, filmde kıyamet kopuyor. Ama film Beethoven üzerine bir film. (Horst Seemann/*Beethoven, Tage aus einem Leben*, 1976) Doğu Alman yönet-

men işi abartmış, hababam debabam Napolyon ordusunu gösteriyor. Sansür heyetinden bir adam sıkıntıdan patlıyor, ‘Fatma Hanım yaa bu Beethoven Fransız mıydı?’ deyince ben de dayanamadım: ‘Valla ben de tam anlayamadım, film daha tam başlamadı, bakalım ne çıkacak?’ deyiverdim.”

“Az daha dayak yiyordum” diyor Fatma Artunkal. Fatma, Peter Brook’un *Kral Lear* çevirisini yaparken Sabahattin Eyüboğlu’nun çeviri metninden yararlanmış. O seanstaki bir izleyici de Eyüboğlu’nun çevirisini beğenmediği için Fatma’ya etmediği hakaret kalmamış.

Hande Tekin’in tezinde Belgin Dölay’ın çevirmen cephesinden anlattığı bir öykünün bir de festival izleyicisi cephesinden anlatılan tanıklığına “filmgibi30yil” blogunda rastladım. Sıra-sıyla iki hikâyeyi sizlerle paylaşıyorum.

1988 yılında Scola’nın filmlerini gösteriyorduk, seanslar yine dolu geçiyordu. Yine İtalyanca çevirmen sıkıntısı baş gösterince Belgin önce Giovanni Scognamillo’yu aramış, ama Scognamillo şimdiye kadar hiç böyle bir çalışma yapmadığı için öneriyi kabul etmemiş. Tam o günlerde birisi Belgin’e Musevi bir hanımdan söz etmiş.

Belgin Dölay anlatıyor: “Ev hanımıymış, ömründe hiç çeviri yapmamış ama çok ilgiliydi. Görüştük, ona iki film çalışması verdim. Filmleri seyretti, çok ilgiyle, itinayla hazırlandı. Musevilerin bazılarında olduğu gibi kötü bir Türkçe aksanı vardı. Daha birinci seansın sonunda protestolar başladı. Bizim insanımız da, tabii her insan öyle aslında, gülmeler, kıkırdamalar filan... Hiç unutmam, yeni rahmetli olan Şakir Eczacıbaşı aradı. Önce Hülya Uçansu açtı, dedi ki: ‘Belgin bu hanımı oradan almamız lazım, yapmaması lazım.’ ‘Yok’ dedim, ‘Hülya başka çarem yok. Ayrıca bu kadın sıradan bir ev hanımı, saatlerini verdi, nasıl titizlikle çalıştı, sana anlatamam. Biz tercümanlar o kadar çalışamayız. Buna bir saygı göstermek lazım.’ ‘Ama işte istemiyor Şakir Bey.’ Hülya’ya ‘Ben bunu yapamam’ dedim, beş on dakika içinde Şakir Bey aradı.’ Belgin Hanım bu hanımı oradan derhal almalıyız, o yapmayacak.’ Kıran kırana mücadele ettim telefonda. Ona dedim ki: ‘Şakir Bey bakın bu hanım hevesle, istekle, benim en dar zamanımda bana yardım etti. Ben gidip onu kıramam. Şakir Bey ‘Hayır alacaksınız’ diye ısrar ediyor. Bir tarafta tercümenin iyi yapılması, öte taraf-

ta etik, insani değerler. Ben insani değerleri seçtim. ‘Hayır Şakir Bey’ dedim, ‘bugün de yapacak bu kadın. Bugün son gündür.’ Yaptı o kadın. Sonra ona teşekkür ederek ayrıldık. Ama bir sonraki sene o hanımla yeniden çalışmadık.”

Hande Tekin’in tezinde Belgin’in bu anlattıklarını okuduktan sonra blogda hikâyenin bize “Askerler Önlerini Yesinler” başlığıyla izleyici cephesinden aktarılanına rastladım.

Festivalin en eski müdavimlerinden Emin Çapa’yı dinliyoruz: “O sene Scola’nın filmlerini İtalyancadan Ermeni bir hanım çeviriyordu. Orta yaşlı, son derece sevimli, yaptığı işe kendini kaptıran bir hanımefendi. Film sırasında ellerini kollarını sallayarak, sanki kendisi olayın bir parçasıymış gibi, içten ve samimi bir çeviri yapıyor. Tabii çok da tatlı bir lehçeyle. Neyse uzatmayayım, filmin konusu yakışıklı bir subayın taşra garnizonuna atanması ve komutanın kızının ona âşık olması etrafında gelişiyor. Gazi Sineması’nda gençlerin hatırlamayacağı o dev salonda film başlıyor. Daha ilk planda yakışıklı subayımız kasabaya girer ve kızla göz göze gelir. Perdede İtalyanca bir altyazı belirir ve ilk çeviri yapılır: “butuuun asklar biiir bakısla basslaar”... harfleri benim yazdığım gibi okuyun lütfen, aşk değil ask. Herkes kahkahayı basar. Neyse film ilerler, kahramanımız küçük bir müfrezeyle haydutları kovalıyor. Bir yerde çavuş gelip, subaya İtalyanca bir şeyler söylüyor ve çeviri, “komutaniim askerleer yorulduuular, önlerini yesinleer.” Tabii herkes yerlerde. ‘Öğünlerini yesinler’ yerine...”

Zor zamanda yardımcı olan o hanımı kırmak istemeyen Belgin Dölay da, yapılan o büyük düzenlemede işin nitelikli yapılmasını isteyen festival yöneticileri de haklıydı. O sene epey ter döktüğümüzü hatırlıyorum ama galiba önemli olan geriye kalan bir hoş seda. Bugün o yaşananları şimdi sadece mutlulukla ve gülümseyerek hatırlıyorum.

* * *

Bu bölümle ilgili sizlere anlatacağım son öyküm, çevirisini yapamadığımız halde büyük üzüntülere mal olmadan atlattığımız bir olay hakkında.

1990 yılında programımızda Bir Ülke-Bir Sinema’yı Yugoslavya’ya ayırmış, bu bölüme bir önceki yıl Cannes Festivali’nde

büyük övgülerle karşılanan Emir Kusturica'nın *Çingeneleler Zamanı* filmi davet etmiştik.

İstanbul Film Festivali'nin Kusturica'nın meslek yaşamında özel bir yeri vardı. Altın Lale yarışmasını ikinci kez düzenlediğimiz 1986'da bu genç yönetmeni uluslararası jüriye davet etmiştik. O da davetimizi memnuniyetle kabul ederek gelmişti. O zaman bana "İstanbul Festivali benim ilk katıldığım jüri" demişti.

1986'da henüz otuz iki yaşındayken yaptığı ilk iki filmiyle Kusturica'ya Sinema Günleri programının "Ustalara Saygı" bölümünde yer verdiğimiz zaman "Bu kadar genç yaşta usta demek doğru olur mu?" diye aramızda çok tartıştığımızı hatırlıyorum.

Yugoslav sinemasının bu dahi çocuğu ilk filmi *Dolly Bell'i Hatırlıyor musun?* ile henüz yirmi yedi yaşındayken 1981'de Venedik'te Altın Aslan ödülünü kazanmıştı. 1985'te başkanlığını Milos Forman'ın yaptığı büyük jüri, 37. Cannes Film Festivali'nde Kusturica'nın ikinci uzun metrajı olan *Babam İş Gezisinde*'ye Altın Palmiye ödülü vermişti. Üçüncü filmi *Çingeneleler Zamanı* ile bu defa Wim Wenders'in başkanlığındaki jüri onu 41. Cannes Festivali'nin En İyi Yönetmeni seçmişti.

Çingeneleler Zamanı'nın yapımcısı bize çeşitli zorluklar çıkarmasına rağmen, muhtemelen Kusturica'nın müdahalesiyle, İngilizce altyazılı bir kopya için onay vermişti. Fakat son dakikada Özen Film, filmin Türkiye haklarını satın aldığını söyleyerek filmin gösterimiyle ilgili bize çeşitli sorunlar çıkardı. Uzun süren tartışmalar sonunda Yugoslavya Film gösterinin çok yaklaştığı tarihlerde bize son dakikada orijinal kopya (altyazısız) sağlayabileceklerini bildirdi.

Saraybosna doğumlu bir Boşnak olan Kusturica'nın filmine çevirmen olarak o dili bilen birini gönderdik. Kendisi de Boşnak olan Zeliha Kaya da çevirinin hazırlanacağı seansa gitti. Kısa bir süre sonra gösterime giden bütün ekip Yıldız'daki merkeze döndüklerinde bize soğuk bir duş etkisi yapan haberi verdiler: Filmde Çingene dilinde konuşuluyordu. Hiç kimse tek kelime anlamamıştı.

Öte yandan Kusturica'nın ilk iki filmi çok seven festival izleyicisi ilgisini yine esirgememişti; üç seansın da biletleri satılıp bitmişti.

Aramızda bu sorunun içinden nasıl çıkacağımızı çok tartış-

tık. En inandırıcı çözüm, her zaman olduğu gibi, olup biteni bütün sadeliğiyle anlatmaktı.

Biz de öyle yaptık.

İzleyicimiz 142 dakika süren ve müziklerini Goran Bregovic'in yaptığı bu şiirsel filmi sonuna kadar hiç sıkılmadan ve büyük bir keyifle izledi.

Bu bölümü bitirirken son sözü çevirmenlerin on yıl boyunca koordinatörlüğünü yapan ve festival coşkusu en az bizler kadar yoğun yaşayan sevgili Belgin Dölay'a bırakıyorum: "Valla her şeye rağmen o yıllar çok güzeldi."